

Fem olika gruppers attityder till våldtäkt

C-uppsats i psykologi

Katarina Jönsson

Ht 2004

Handledare: Anna-Christina Blomkvist

HÖGSKOLAN KRISTIANSTAD
Institutionen för beteendevetenskap

Fem olika gruppers attityder till våldtäkt

Katarina Jönsson

Våldtäkt är en handling som kränker och förändrar kvinnors och flickors självkänsla. Attributionen av skuld på offret kan bero på en traditionell uppfattning av könsroller. Fem grupper med sammanlagt 92 personer besvarade en enkät som mätte inställningen till mannens skuld med fyra vinjetter och frågor om de generella stereotypa attityder om våldtäkt. De svarande gjorde en generellt strängare bedömning av mannens skuld vid kvinnans påverkan av alkohol och tenderade att ge en mildare bedömning vid initiativ från kvinnan. Vid en 5*2 Anova, med yrkesgrupper och kön, av stereotypa attityder till våldtäkt var de kvinnliga deltagarnas skattningar signifikant högre än männens på samtliga index. Validitet och reliabilitet av generella stereotypa attityder kan anses som hög. Trots kunskap hos deltagarna finns traditionella könsrollsstereotyper kvar till viss del. 10 % av deltagarna gjorde en annorlunda bedömning i fallen när kvinnan tagit initiativ och attribuerade kvinnan som mer delaktig till att våldtäkten ägt rum.

Keywords: Attityder, Stereotyper, Våldtäkt

Våldtäkt är en handling som kränker och förändrar kvinnor och flickors självkänsla. Vad som anses vara våldtäkt verkar idag vara överlåtet till lagens män och kvinnor att avgöra. Vi andra i samhället är dock också högst delaktiga, genom att kanske ha fördomsfulla attityder som enligt de traditionella mans- kvinnorollerna dömer en del kvinnor som mer eller mindre medskyldiga om en våldtäkt ägt rum. Maktstrukturer i samhället där mannen betraktas som subjekt och kvinnan som objekt finns kvar. Det är tydligt när det gäller våldtäkt. Horan och madonnan är traditionella stereotyper som kvinnor har delats in i över sekler. De ärbara kvinnorna har kunnat jämföra sig och upphöja sig själva över de som varit mindre ärbara. Den mindre ärbara kvinnan existerar fortfarande och hennes värde riskerar att sänkas ytterligare genom övergrepp mot henne.

Var går gränserna? År 2004 borde vi ha kommit längre vad gäller arbetet mot sexualiserat våld mot kvinnor än vi har. Media har på senare tid uppmärksammat flera fall där förövare har blivit friade och kunnat säga att de inte förstått att kvinnan inte ville. Undanslippandet kan ifrågasättas i ett så kallat jämställt samhälle. Vem är det som definierar hur mycket förståelse som krävs? Är det lagen, den drabbade eller är det den manliga normens oskrivna och skrivna lag. Sexualbrottslagen är ett steg framåt menar Thomas Bodström i Svenska Dagbladet (23 juli 2004). Det uppmärksammade "Tumba målet" har debatterats i media och många ansåg att domen borde ha varit våldtäkt. Högsta domstolen fastslog att kvinnan hade samtyckt i någon grad och därför kunde mannen inte fällas för våldtäkt. Bodström anser att det nya lagförslaget kommer att öka skyddet mot sexuella kränkningar. I en annan artikel i Länstidningen, Östersund (2 juli 2004) menar Bodström att all sexuell kränkning är våldtäkt och att den nya lagen kommer att göra att även fall där kvinnan varit kraftigt berusad kommer att rubriceras som våldtäkt och inte som sexuellt utnyttjande. Utvidgandet av våldtäktsbegreppet är en viktig markering från samhällets sida och Bodström menar vidare att ändringen kommer att ha betydelse och bidra till att förändra

den attityd till kvinnor som finns hos en del män och pojkar.

Brott mot kvinnor är i verkligheten inte högprioriterade. Färska undersökningar i USA visar att 54 % av våldtäkter där de inblandade blivit hörda inte ledde vidare till åtal (Kopplear, Lange & Van del Velde 1997). Enligt Brås rapport (2004) var antalet år 2003 anmälda våldtäkter i Sverige 2565. En ökning skedde med 16 % från december 2002 till november 2003. Knappt 300 av de anmälda fallen ledde till åtal. Det var 113 personer som blev dömda för våldtäkt. De flesta våldtäkter sker inte i parker nattetid utan de sker till ca 80 % inomhus. Ofta är kvinnan eller flickan bekant med förövaren eller gift eller sammanboende med honom. Många forskare menar att siffrorna inte tyder på att övergrepp mot kvinnor verkligen har ökat, utan att kvinnor i större utsträckning anmäler våldtäkt. Dock räcker anmälningarna inte hela vägen för att få en dom om att en våldtäkt har ägt rum.

Är det flickor och kvinnor som inte lever upp till den stereotyp om hur kvinnor bör bete sig som drabbas hårdast av samhällets attityder om våldtäkt? Har kvinnor inte samma rättigheter som män att röra sig fritt i det offentliga rummet idag? Lever attityden kvar att fina flickor bör hålla på sig. Om flickor ska säga ja till sex ska det vara på mannens villkor och inte grundat av kvinnans eget intresse. Våldtäkt är ett extremt uttryck för en mans kontroll av en kvinnas kropp. Genom konsekvenserna som ofta följer efter våldtäkt begränsas och krymps kvinnans utrymme i det offentliga rummet.

I en amerikansk undersökning (Barthol, 1999) hade 13 % av kvinnorna som deltog i undersökningen varit utsatta för våldtäkt minst en gång. I en nationell studie (Barthol, 1999) av studenter ifrån 32 olika skolor hade 28 % av kvinnorna varit utsatta för våldtäkt eller försök till våldtäkt. I undersökningen var våldtäkten ofta inte rapporterad till polisen och faller därmed utanför den officiella brottsstatistiken. Vad det gäller sexualiserat våld mot kvinnor finns ett stort mörkertal som inte rapporteras eller tas på allvar hos myndigheter. Barthol (1999) tror att de som en gång har blivit utsatta för våldtäkt är mer benägna att ha riskbeteende som drog - alkoholmissbruk. Självdestruktiva beteende (som t ex att skära sig) och svårigheter med nära relationer är vanliga. Ängest, rädslor och depressioner är andra psykologiska problem som drabbar offer för våldtäkt. Generellt är de som drabbats av våldtäkt två till fyra gånger mer benägna att få av allvarigare psykologiska problem än icke drabbade. Ungefär 20 % av våldtäktsoffren försöker begå självmord och 44 % överväger självmord efter våldtäkten. Davis, Lurigo och Skogan (1997) menar också att posttraumatiskt stressyndrom är en reaktion som offren vanligen drabbas av.

Vrij & Kirby (2002) visar att män oftare än kvinnor tolkar interaktioner i sexuella termer. I interaktionssituationen uppfattade männen kvinnorna som mer promiskuösa och förföriska än vad kvinnorna gjorde. Deltagarna hade fått titta på samma videoband där en man och kvinna interagerade. Flera signifikanta skillnader fanns mellan män och kvinnor. Män uppfattade att kvinnan på videon var mer sexuellt intresserad än vad kvinnorna gjorde. Är detta feltolkningar eller vanliga attityder i en socialiseringsprocess. "Date" våldtäkt kan vara en helt vanlig interaktionssituation som övergår till våld, hot och tvång. Olika tolkning av en situation ger dock inte mannen rätt att gå över gränsen. I många fall när en våldtäkt skett är den subjektiva upplevelsen av skeendet olika hos parterna.

Gruppvåldtäkter är enligt Hedlund (1983) inte ovanliga. Många offer är mycket unga, vanligen 13-17 år. Förövarna är ibland i samma ålder och ibland äldre än flickan. Vid en gruppvåldtäkt är det ofta någon som håller fast flickan eller kvinnan medan någon annan förgriper sig på henne. Hot eller vapen är mycket vanligt förekommande. Många unga flickor vågar inte berätta och det är vanligt förekommande med attityder att hon "var med på det". Hon kanske var en sexuellt aktiv flicka med ett riskbeteende. Denna typ av våldtäkter är mer eller mindre planerade. Gruppen har utsett ett offer och det är vanligt att kvinnan känner männen eller pojkarna sedan tidigare. I Sverige anmäldes 30-60 gruppvåldtäkts fall per år med två eller flera gärningsmän 1991-99. Av de misstänkta var 58 % svenskar och 32 %

invandrare (Nyman, Risberg och Svensson , 2001).

Barthol (1999) klassificerar två huvudkategorier av våldtäkt, instrumentell sexuell aggression och expressiv sexuell aggression. Den instrumentella sexuella aggressionen sker när förövaren använder tvång som leder till att offret ger med sig. Vid expressiv sexuell aggression är förövarens eller förövarnas uppsåt att skada offret. Vid instrumentell aggression uppstår ofta problem vid bevisning om våldtäkt har ägt rum eller inte. I de flesta fall finns inga vittnen till våldtäkt och om det finns är det ovanligt att någon ingriper.

Hedlund (1983) menar att den vanligaste formen, ca 70 % av de våldtäkter som sker är maktvåldtäkter som uttrycker mannens behov att dominera och känna makt. Vredesvåldtäkter kallas det när gärningsmannen utför våldtäkten för att ge uttryck åt undertryckt vrede och raseri. 5 % av de våldtäkter som begås faller under sadistvåldtäkter. Här får vrede och våld en erotisk innebörd för förövaren och njutningen ligger i att avsiktligt tillfoga kvinnan skada.

Många förövare har en uppfattning att de är goda män och fäder och när de anklagas för våldtäkt träder förnekelse och andra försvar in. Försvar skyddar förövaren och hans strävan och ego gör att han tror på den egna lögnen som en sanning om sig själv. Cristianssons (1996) erfarenhet av sexualbrottsförövare är att förövarna kan säga att ”Jag tror att jag har gjort det jag är anklagad för, men jag kommer inte ihåg” eller ”Jag är oskyldig ,” jag är utsatt för en komplott”. En del erkänner och minns sina handlingar men Cristiansson menar att förövarna aldrig förstår innebörden av övergreppet.

Attityder: En traditionell definition av attityder Fiske & Taylor,(1991) är att de har tre delar, en affektiv ,en kognitiv och en beteende del. Attityder är viktiga element i social kognition och är sammanlänkade med kognitioner ”troföreställningar”. Attityder kan inte observeras direkt. En attityd är en inställning om ett objekt en person eller ett ämne.

Katz (1960) menade att ego-försvars funktionen är central i många av våra attityder. Många attityder har funktionen att skydda personen och upprätthålla en bättre bild av personen själv för omvärlden än bilden som motsvarar den man i verkligheten är. Om en man anser sig vara oskyldig till att ha sexistiska attityder kommer han kanske att försvara sig med att han behandlar kvinnor väl. Denna typ av attityd kan förekomma hos en våldtäktsman. Det är heller inte ovanligt att omgivningen väljer att tro på manipulationer av detta slag. Han kan vara charmerande och hjälpsam men när ingen ser visar han upp andra sidor av sin personlighet. Det är ingen slump att det sällan finns vittnen till våldtäkt och andra brott mot kvinnor.

Cristiansson (1996) anser att dissociation sker både hos offer och förövare. Dissociation är ett förändrat medvetandetillstånd, där delar av minnet stängs av för att bäraren skall uthärda traumatiska upplevelser. Bäraren av upplevelsen lämnar sin kropp och ser sig själv utifrån. ”Det var som att det var någon annan” beskriver ett dissociativt tillstånd. Minimiering är annan en vanlig process för förövare (Nyman, Risberg och Svensson, 2001). Förövare använder omtolkning för att reducera skuld och skamkänslor. Exempelvis ”Vi tittade på porrfilm. Hon blev kåt och vi blev ihop”. Man legitimerar sitt handlande inför sig själv och andra. Nyman, Risberg och Svensson(2001) kallar det kognitiva vanföreställningar eller tankefel . Det är omöjligt för en man att kontrollera sig om han är sexuellt upphetsad är ett annat exempel. Dessa attityderna Nyman, Risberg och Svensson (2001) tjänar syftet att dekonstruera den verklighet som inte anses legitim. Vanföreställningarna behöver synliggöras, konfronteras och utmanas för att individen eventuellt ska kunna överge dem.

Katz (1960) A functional approach to the study of attitudes beskriver huvudfunktionerna av hur attityder fungerar för individen. Den reglerande funktionen har nytta av attityd objektet för behovstillfredställelse och att maximerar yttre belöningar och minimerar straff. Självförsvarsfunktion, eller ”ego-försvarsfunktion”, skyddar individen ifrån att medvetande göra den totala sanningen om sig själv, eller individens hårda externa verklighet. Den skyddar mot inre konflikter och yttre faror. En tredje funktion är

kunskapsfunktionen där människor har behovet att förstå, för att meningsfull kognitiv organisation för konsistens och klarhet för fenomen, objekt eller ett ämne. Det ger adekvat struktur till universum för individen, sökandet efter mening och behovet att förstå för att kunna organisera det hon ser och upplever. Värdefunktionen upprätthåller självidentiteten, förhöjer det som gynnar självimagen och beslutsamhet när det gäller att nå egna mål.

Attityder som på olika sätt diskriminerar kan vara påverkade av andra människor i den ingrupp man anser sig tillhöra, vilket förstärker och bekräftar den egna attityden. Katz (1960) menar att några människor kan reagera med aggressivitet eller tillbakadragande mot avvikande grupper och ego-försvarsfunktionen kan komma till uttryck när individens egna attityder hotas. Han menar att osäkerhet hos defensiva individer gör dem särskilt mottagliga för auktoritära förslag. Vad gäller våldtäkt kan detta botten i osäkerhet i den egna identiteten som man eller pojke.

Sociala kognitiva teorier (Fiske & Taylor, 1991) hänvisar till automatik som vi använder oss av i våra liv. Mycket av våra attityder har kodats i vårt minne och blivit ett med oss, de har blivit automatiska och sker utom vår medvetenhet. Vi reagerar på ett förmedlet plan och attityder triggas genom omgivningen. Komplexiteten och styrkan bakom de kognitiva processer som finns bakom attityder och hur de formas är tydlig. Den automatiska processen sker utan vår medvetenhet och därför behöver vi forma nya attityder för att kunna plocka fram dem ur minnet

Det räcker inte att förändra sina egna attityder. Det måste ske attitydförändringar även hos andra för att nya attityder ska kunna konfirmeras i en grupp. Människor behöver spegla sig i andra för att känna att de existerar. (Christiansson 1996) menar att de som inte fått spegla sig i andra i barndomen har inte på ett naturligt sätt fått bekräftat att de existerar som sedan kan ta olika uttrycksformer. De attityder som belönas av den grupp de vill tillhöra gör att individen tenderar att behålla och rättfärdiga sina egna attityder. Våldtäkt kan vara uttryck där mannen kan reducera sitt inre kaos och sin frustration. Förövaren har ibland själv känt sig som ett offer i sin barndom.

Våldtäkt handlar ofta inte om den sexuella akten. Det kan handla om djupare och mer svåråtkomliga trauman anser (Christiansson, 1996) som kan ta sig uttryck i maktutövande och missbruk av kvinnan. Förövaren väljer att bli mer aggressiv och hotfull för att på så sätt nå sitt mål, som är att lindra sin egen smärta och ångest. Christiansson (1996) menar att sexualförbrytare ofta inte har haft någon vuxen att spegla sig i. Deras behov finns därför inte och han menar att dessa obearbetade upplevelser leder till ett utagerande som lättar på det inre trycket eller känslökaoset. Förövaren känner sig i grunden kränkt och projicerar sin smärta och maktlöshet på offret. Det är därför av vikt att förövare får hjälp med att bearbeta sitt trauma.

Den vanliga proceduren för att förändra attityder som hänger ihop med ego-försvaren hos några individer med känslomässiga trauman har ofta ingen positiv effekt anser Katz; (1960) utan det kan snarare få individens föreställningar och attityder att bli orubbliga. Några individer med känslomässiga störningar blir inte botade av straff och är inte heller betjänta av belöning för att modifiera sina attityder och beteende menar Katz, (1960) och han anser att för dessa individer är attityderna ett uttryck för individens inre konflikt och påverkas inte av yttre belöningar eller straff.

Attityder inkluderar både det affektiva och det kognitiva, elementen som beskriver objektet av attityden, det som karaktäriserar den och dess relation till andra objekt. När specifika attityder är organiserade till en hierarkisk struktur, omfattar de värdesystem. Intensiteten av en attityd refererar till styrkan av den affektiva komponenten. De kognitiva komponenterna Katz (1960) föreslår är dels det utmärkande för attityden och dels det allmängiltiga för attityden och graden av differentiering av övertygelsen. Differentieringen refererar till antalet kognitiva items som attityden innehåller, och det generella antagandet är

att ju enklare attityden är i den kognitiva strukturen ju lättare är den att förändra. För enklare strukturer finns inget djupt försvar och när en övertygelse eller ett item har förändrats kommer attityden att förändras. Om attityden är länkad till ett relaterat värdesystem t ex en mer generell attityd i ett samhällssystem, kan attityden bli svårare att förändra. Centraliteten av attityden refererar till rollen som en del av ett värdesystem som är nära relaterat till individens självkoncept. Bargh (1999) menar att man bekräftar sina attityder hellre än att förändra dem även om de är felaktiga. Utan medvetenhet är det näst intill omöjligt att förändra attityder.

Stereotyper: Chaiken & Trope, (1999) Stereotyper är scheman för hur man snabbt kategoriserar grupper och tillskriver dem egenskaper. Stereotyperna kan skilja sig åt beroende på social kontext. Stereotyper tjänar syftet att individen snabbt och lätt kan organisera grupper och individerna i den gruppen. Problemet med stereotyper är att de alltför enkla och generella och de ger inte utrymme för att det finns många individuella skillnader inom grupper. Stereotyper blir ”tankefel” och kan ofta vara inkorrekt i jämförelse med verkligheten. Chaiken & Trope, (1999) anser att man kategoriserar män, kvinnor eller olika etniciteter och tillskriver dem olika egenskaper. Bargh, (1999) anser att kategoriseringen ofta sker automatiskt och utan vår medvetenhet.

När en individ har motivation att förändra attityder finns dels den inre konflikten hos individen och gruppens motstånd när individens attityder förändras. De egenskaper som tillskrivs män och kvinnor som är stereotypa är t ex att män är starka och aktiva och kvinnor svaga och passiva. De som inte lever upp till bilden kan stöta på motstånd från den egna gruppen. Vid gruppvåldtäkter kan en bidragande faktor vara att det finns en machostereotyp att leva upp till i gruppen. Denna skeva mansstereotyp finns exempelvis i pornografin, anser Hedlund, (1983) den handlar om manlig sexualitet och är producerad av och för män. I pornografins värld visas en bild av att kvinnor finner njutning i att bli förnedrade. Enligt Ainsworth (2002) finns det samband mellan innehav av pornografi och våldtäkt och våldtäktsmäns attityder till kvinnor ofta är fientliga och pornografin kan förstärka attityderna om dessa redan finns.

Bargh (1999) anser att automatisk, stereotyp aktivering producerar en tendens hos mottagaren att agera på ett stereotypt konsistent sätt först då individen interagerar med en stereotyp gruppmedlem. Detta kan även producera en respons av ett liknande beteende hos mottagaren, men utan medvetenhet av stereotyp effekten av beteendet. Om inte personen själv är medveten om sitt beteende och hur det påverkar andra är risken stor att responsen från omgivningen tolkas som en bekräftelse att den stereotyp man har är den rätta. Stereotyper som aktiveras automatiskt utom vår medvetenhet och intention påverkar den perceptuella aktiviteten och därmed påverkar det beteendet menar (Bargh, 1999). Det vi uppfattar med våra sinnen kan styra och påverkar hur vi beter oss. När stereotyper aktiveras av den fysiska omgivningen kan de leda till automatiserade processer. Svårigheten blir mycket besvärlig att hantera när det gäller förändringen av attityder som skadar andra. Motivation eller kontroll att förändra attityder är de komponenter som krävs för att en omstrukturering av de kognitiva processerna ska ske.

I forskning redovisad av Fiske och Taylor (1991) visas att olika typer av schema finns lagrade i vårt minne. När vi använder väl etablerade scheman som kön och etnicitet tenderar vi att använda efterföljande irrelevant information. En ”typisk våldtäktsman” kanske beskrivs på ett stereotypt sätt även om det inte stämmer med verkligheten. Om bilden av en stereotyp våldtäktsman överensstämmer med t ex vår granne eller en vän blir det svårt att organisera tankarna för oss. Överensstämmelsen passar inte med det schema vi har om t ex en vän eller arbetskamrat. Vår egen verklighetsuppfattning måste revideras och vi känner oss då hotade och maskerar kanske den rädsla vi erfar med att försvara och förneka det inträffade.

Bargh, (1999) kallar detta för det kognitiva monstret och menar att den enda möjligheten att döda stereotyper är att gå till roten och dra upp dem. Man kan sedan plantera

in nya scheman. Det enda sättet att inte skapa olämpliga stereotyper är att inte plantera in dem ifrån början menar han. Försvar är ett annat problem förenat med stereotyper. De är ofta omedvetna och bidrar till att upprätthålla våra egen uppfattning.

Attribution : Fiske & Taylor,(1991) Tillskrivande. Syftar till att vi försöker förstå och förklara och hitta orsakerna bakom vårt eget och andras beteende. Attributions teorin: Teorin handlar enligt Fiske & Taylor(1991)om hur vi i den sociala varseblivningen använder information för att komma fram till orsaksförklaringar för olika händelser. Den undersöker vilken information som är samlad och hur den är kombinerad för att forma en orsaksbedömning. Attributions-teorin är när den sociala mottagaren använder information för att komma fram till en orsaksförklaring. Attributionsteorier är teorier om särskilda domäner med innehåll som exempelvis prestations beteende, eller hur man hanterar hotande händelser, hjälpbeteende etc som genom attribution kan få oss att förutsäga hur människor fungerar inom de olika domänerna.

Det finns i de flesta fall en önskan att vara en god människa snarare än en person som utför goda handlingar än en person som utför handlingar som skadar andra. För att överleva i världen förklarar vi att lever i en rättvis värld. Dåliga saker händer dåliga människor och goda saker händer goda människor. Stewart & Maddren (1997) hänvisar till The just world principen och att vi behöver kunna predicera det som sker. Det som händer är rättvist och människan själv kan styra över negativa händelser som sker. Enligt denna hypotes anses att ju mer man identifierar sig med offret desto mer skuld lägger man på offret.

Människor har en tendens att försöka förklara och förstå omvärlden. Enligt attributionsteorin förklarar människor situationer och andra människors beteende till inre faktorer. Bias kan påverka våra attityder om människans beteende skiljer sig åt ifrån det som är det ”normala”. Människor tenderar att konfirmera sina egna attityder och det de tror på och dementera det som motsäger de egna föreställningarna. Koopelaar, Lange,(1997) menar att mottagare har en tendens att selektivt tolka och attribuera egenskaper till en individ/grupp som stämmer överens med de egna föreställningarna om den individen/gruppen. Detta kan resultera i förväntans-konfirmerings bias mellan olika individer som handhar våldtäktsärenden. Om en person uppfattar offret eller förövare på ett traditionellt sätt kan det generar i att informationen blir negativ vilket kan leda till det påverkar den personen i den riktningen.

Attribution av offrets skuld och delaktighet till våldtäkt kan även bero på en traditionell stereotyp uppfattning om könsroller enligt Koppelaar , Lange & Van del Velde(1997) Den traditionella stereotypen gör att diskriminerande attityder och maktstrukturer kan bibehållas i samhället. En traditionell attityd innehåller att kvinnan ska vara mer passiv och inte ta egna initiativ t ex i en sexuell situation. Några tenderar att lägga mer skuld på en kvinna som är mer självständig, dricker, svär eller på andra sätt väljer att ha en mindre traditionell kvinnoroll. För de som har en traditionell könsrollsstereotyp kan riskbeteendemönstret vara provocerande. Traditionalister kan reagera negativt på det som inte stämmer överens med den traditionella uppfattningen om könsroller. Attribution av skuld anses vara mer komplicerat än universella kausala scheman. Det handlar om individens tidigare attityder och erfarenheter. Uppfostran och de traditionella könsrolls- stereotyper reproduceras över generationer. Patriarkatets samhällsstruktur bidrar till att förstärka dem. Trots motivering kan det vara svårt att förändra och kontrollera dem.

En undersökning av, Koopelaar ,Lange och Van del Velde (1997), om våld mot kvinnor av en grupp poliser, visade att poliser med en traditionell könsrollsstereotyp tenderade att lägga mer skuld på offret än de med en mindre traditionell stereotyp. De hade även en attityd som visade mindre förståelse när det gällde våldsbrott mot kvinnor. Poliserna med en traditionell könsrolls- stereotyp visade mer sympati för mannen. Traditionalisterna bedömde en vålds situation, som en vanlig händelse. De tyckte att den var mindre allvarlig än de med

en mindre traditionell könsrollsstereotyp. Deltagarna fick titta på en intervju med en kvinna som agerade som våldtäktsoffer i ett extremt emotionellt tillstånd och i ett mindre emotionellt tillstånd. Resultatet var att kvinnan som visade mindre emotioner ansågs vara mer oförsiktig och mer skyldig till att våldtäkten genomförts. Hon ansågs också vara mindre trovärdig. Exemplet visade att det även finns en stereotyp uppfattning av vilket beteende ett våldtäktsoffer bör ha. Vidare testades deras stereotypa könsrollsuppfattning när offret hade haft ett konformt (slutade sitt arbete på kontoret) beteende eller avvikande beteende (tog en drink ensam på en bar). De som hade en stereotyp attityd attribuerade mer skuld till offret och höll förövaren mindre ansvarig för våldtäkten vid det avvikande stereotypa könsrolls-beteendet

Vrij & Kirby (2002) visar att män oftare än kvinnor tolkar interaktioner i sexuella termer. I interaktionssituationen uppfattade männen kvinnorna som mer promiskuösa och förföriska än vad kvinnorna gjorde. Deltagarna hade fått titta på samma videoband där en man och kvinna interagerade. Flera signifikanta skillnader fanns mellan män och kvinnor. Män uppfattade att kvinnan på videon var mer sexuellt intresserad än vad kvinnorna gjorde. Är detta feltolkningar eller vanliga attityder i en socialiseringsprocess. "Date" våldtäkt kan vara en helt vanlig interaktionssituation som övergår till våld, hot och tvång. Olika tolkning av en situation ger dock inte mannen rätt att gå över gränsen. I många fall när en våldtäkt skett är den subjektiva upplevelsen av skeendet olika hos parterna.

Människor söker kunskap för att tillfredsställa varierande behov och för att förstå meningen av det som annars skulle vara en oorganiserad värld. Vi behöver ramar och referenser. Attityder hjälper oss att forma dessa ramar och referenser som kan vara olika beroende på vad individen tror på. Hur vi upplever världen kan vara en spegling av oss själva. Det vore enkelt att säga att en del människor är goda och andra onda. Men människan är alltför komplex. Vi kan trots kontroll och motivation inte styra över allt det som sker.

Trots kunskap och medvetenhet finns stereotyper och diskriminerande attityder kvar. Förutom psykologiska faktorer, finns kulturella, faktorer som kan ha en betydelse för hur vi formar våra attityder. Maktstrukturer som finns i alla samhällen kan påverka att de diskriminerande attityder och stereotyper reproduceras. Stereotypa uppfattningar om världen har vi alla. Det är både rationellt och nödvändigt, men uppfattningarna kan vara mer eller mindre lämpliga och mer eller mindre sofistikerade. Bargh (1999) anser att magnituden för att aktiveringen av stereotyper finns i självuppfyllande profetior eller beteende konfirmering av stereotyper. Aktiverade stereotyper genererar negativa förväntningar när det gäller beteende av exempelvis minoritetsgrupper och han menar att personer ifrån den gruppen kan bli behandlade på ett sätt som gör att det producerar det beteendet dvs att individen bekräftar sin egen uppfattning om individer eller grupper. Han menar också att om en stereotyp finns aktiveras den automatiskt och det är lite vi kan göra för att kontrollera influensen av den. Kanske är det en förklaring till att diskriminerande stereotyper reproduceras.

Myterna skyddar oss ifrån verkligheten. Genom att förlägga problem utanför oss själva lever vi ibland vidare genom en lögn eller snarare en subjektiv verklighetsupplevelse. Utifrån stereotyper och attityder speglas våra vanföreställningar om verkligheten. För många lever den traditionella könsroll stereotypen kvar i dagens samhälle.

Med min undersökning ville jag studera attityder till våldtäkt. Främst kontrolleras de svarandes benägenhet att använda den traditionella könsrollsstereotypen (dvs att anse att mannen är mindre skyldig till våldtäkt om kvinnan tagit initiativ eller varit alkoholpåverkad.), vid bedömningen av mannens skuld vid våldtäkt. Mitt syfte var att studera attityderna till våldtäkt hos olika grupper. Grupperna var Personal på en akutmottagning och en andra grupp var psykologstudenter, juridikstudenter en tredje grupp, socionomer en fjärde grupp och poliser den femte gruppen. Dessa grupper borde vara välinformerade avseende skuldbedömningen och därmed ha en icke traditionell stereotypifiering av kvinnans skuld. Finns det generella attityder i grupperna som bidrar till att göra kvinnor och inte män

ansvariga för våldtäkt.? Jag ville titta på om det finns skillnader mellan grupperna avseende hur man attribuerade skuld till våldtäkt. Därför efterfrågas mer specifikt huruvida mer skuld läggs på kvinnan om hon varit berusad, eller bedöms kvinnan vara mer skyldig om hon har tagit någon form av initiativ innan en våldtäkt ägt rum, då dessa båda aspekter lyfts fram i den aktuella debatten som finns om våldtäkt både i media och vid övriga instanser. Koppelaar och Lange (1997) har sett resultatet att kvinnor som svär, dricker i övermått och agerar på ett mer självständigt och aktivt sätt än den traditionellt sett "ideala" kvinnorollen verkar provocerande för många och man kanske lättare lägger skulden på kvinnan om det är den allmänna uppfattningen. Därtill ställdes några kontrollfrågor om mer generell fördomsfullhet och benägenhet att kontrollera sina svar.

Hypotes 1. Det finns stereotyper om berusning och initiativtagande till sex vilka påverkar attribueringen av kvinnans egen skuld och mannens oskuld vid våldtäkt. Den aktuella gruppen torde dock vara mer välinformerad.

Hypotes 2 Generella stereotypa attityder föreligger allmänt. De påverkar inte hur den aktuella gruppen attribuerar skuld på våldtäktsoffer.

METOD

Undersökningsgrupp

För undersökningen kontaktades sammanlagt personer i fem olika grupper varav 92 personer besvarade enkäten. 27 personer var psykologstudenter och 11 personer juridikstudenter vid en högskola i Sverige. 31 personer av varierande utbildningsnivå arbetade på en akutmottagning i Sverige, 8 personer var socionomer vid en behandlingsenhet för missbrukare i Sverige, och 15 personer var poliser på en kriminalsektion på en polismyndighet i Sverige. Dessa benämns Grupp 1 akutmottagning, Grupp 2 juridikstudenter, Grupp 3 psykologstudenter, Grupp 4 socionomer och Grupp 5 poliser. 30 Nämndemännen vid en tingsrätt i Sverige kontaktades men de valde att inte delta i undersökningen. Det förekom ett bortfall på 20 personer på behandlingsenheten och 15 personer på Polismyndigheten. Det förekom inget bortfall i grupperna akutmottagning, juridikstudenter och psykologstudenter. Medelvärde Ålder=35,2, (SD=,577) Median 1,0, M=1,68 Lägsta ålder för deltagarna var 21 år och den högsta åldern var 64år, Kön M=35,20(SD=12,20) 62 deltagare var kvinnor och 30 var män.

Material

Materialet bestod av ett häfte med vinjetterna med vilka inställningen till mannens skuld om kvinnans intagit eller inte intagit alkohol, respektive tagit något initiativ eller ej undersöktes. Därefter kom en version av ett frågeformulär om stereotyper i föreställningarna med vilka den generella inställningen till skuldfrågan mättes, följt av frågor om behov att kontrollera sina fördomar. Allra sist låg demografiska frågor om kön och ålder.

Vinjetter

För att undersöka hur deltagarna bedömde mannens beteende och skuld presenterades deltagarna fyra vinjetter. De fyra olika vinjetterna hade varierats med två faktorer, (1) alkohol och (2) initiativ., med vardera två nivåer, Faktor 1 nivå 1: kvinnan druckit alkohol och nivå 2: inte druckit alkohol, samt. Faktor 2 nivå 1: Inget initiativ ifrån kvinnan, respektive nivå 2: form av vad som kan tolkas som initiativ. Vinjetterna löd så som följer

Fall 1 (Inget initiativ, alkohol).

Anna är på fest i en lägenhet. Efter att ha druckit några öl känner hon sig illamående och

bestämmer sig för att gå på toaletten. Utanför toaletten står Janne som hon har pratat lite med tidigare på kvällen. Janne tränger sig in på toaletten men inte för att vara hjälpsam. Hon hinner inte svara förrän hon ligger på rygg på golvet och han försöker tränga in i henne. 20 minuter senare är det över och Anna känner sig tveksam till vad som hände.

Fall 2 (initiativ, alkohol).

Stina arbetar med administration på ett sjukhus. En kväll är hon ute på en bar efter arbetet med några medarbetare. Hon måste tidigt på jobbet nästa dag, så hon får för sig att fråga Gustav som bor nära sjukhuset om hon får sova över hemma hos honom. Inget händer mellan dem när de kommer hem till hans lägenhet utan de somnar båda. På natten vaknar Stina av att han är inne i henne.

Fall 3 (initiativ , ingen alkohol).

Cilla erbjuder sig att skjutsa en granne till bilverkstaden. Halvvägs tvingar han henne att svänga in på en liten avfart. Hon har inbjudit till samvaro menar han och anser sig ha rätt till samlag. Cilla blir så rädd och generad för vad han ska säga till sin fru som är en väninna, att hon blir som förlamad och låter grannen göra som han vill.

Fall 4 (inget initiativ, ingen alkohol).

Gun stänger dörren till ett konferensrum för att snabbt byta om inför en demonstration av ett par nya produkter. En av hennes kunders representanter kliver in och stänger bakom sig och tackar på förhand men han blir successivt allt mer hotfull medan han presenterar krav på en sexuell tjänst. Gun är halvnaken och för omtumlad för att ropa på hjälp och försöker lyda så gott hon kan.

Vinjetterna var förutom vingett nr 2 ej autentiska . Vingett nr 2 var autentisk med vissa ändringar för att fallet inte ska kunna härledas till det verkliga fallet. Deltagarna fick göra en bedömning av vingetterna på en 7- gradig skala av mannens beteende. där 1 var helt acceptabelt och 7 var helt oacceptabelt.

Stereotypa attityder

För att mäta deltagarnas generella attityder till våldtäkt användes ARVS 26- Item Attitude, Toward Rape Victims Scale av Ward (1988). Frågorna 1-26 mätte med en design med 9 positiva och 18 negativa påstående generella attityder till våldtäkt. Det som mäts är attribution av skuld på offret, trovärdighet, misstolkningar som stereotypa uppfattningar och trivialisering av våldtäkt. Sju skalsteg användes. Skalan översattes av författaren.

Av frågorna gjordes fem variabler sedan Cronbachs alfa kontrollerats,(Se tabell 1) här kallade index. Fråga 14, 18, 21, 24 och 26 slogs ihop och fick namnet "Falska anklagelser", exempelvis att offret skulle anklaga falskt ifråga om att våldtäkt ägt rum. Indexet "Egen skuld" av fråga 13 och 20, kvinnor som accepterat skjuts ifrån främlingar får skylla sig själv, en frisk kvinna lyckas göra motstånd mot en våldtäktsman om hon verkligen försöker. Fråga 25 och 7 var vända frågor som slogs ihop och gavs namnet "Provokation". Frågorna löd kvinnor provocerar inte fram våldtäkt med sitt beteende eller sitt utseende och I några fall när en kvinna blivit utsatt för våldtäkt har hon uppträtt så att hon provocerat mannen eller männen. Frågorna 6, 9 och 11 fick indexet "Vill nog" vilket var frågor som beskrev extrema attityder om våldtäkt t ex Många kvinnor vill i hemlighet bli våldtagna. Fråga 17 och 23 slogs ihop och fick indexet "Vissa vill" Många kvinnor säger att de blivit våldtagna när de samtyckt till sex och sedan ångrat sig löd en av frågorna

Tabell 1.
Medelvärde och standardavvikelser, ingående item samt Cronbachs alfa för index för stereotypa attityder.

Index alpha	M	SD	Item	Cronbachs
1.Falska anklagelser	6,18	1,00	14,18,21,24,26	,72
2 Egen skuld	6,35	1,11	13,20	,77
3 Provokation	3,82	1,29	25,7	,69
4 Vill nog	6,75	,77	6,9,11	,77
5 Vissa vill	5,95	1,22	17,23	,64

Motivation att kontrollera fördomsfullhet

Fråga 27-30 baserades på MTCP, Motivation to control prejudice, (Dunton & Fazio, 1997) där 4 Items var avsedda att mäta deltagarnas motivation av att kontrollera sina fördomar. Lågt värde enligt skalan ska indikera att deltagarens svar har ett lågt behov att kontrollera sina fördomar och ett högt värde skulle indikera att individen har en högre motivation att kontrollera sina fördomar. Tolkningen av ett lågt värde skulle bli att individen inte kontrollerat sina fördomar utan har svarat vad hon tycker. Det finns också en risk att de som svarat 1 kanske vill vara en god försöksdeltagare och svarat med extremt låga värden eller extremt höga värden på frågorna. Fråga 27 löd: "Ansvar och pliktmedvetenhet påverkar hur väl en människa fungerar i ett samhälle". Fråga 28 löd: "Det är viktigt att följa de lagar och normer som finns i ett samhälle". Fråga 29: "Det är viktigt med ärlighet och lojalitet". Har man svarat med ett extremt lågt värde här vill man troligtvis vara en "duktig" deltagare. Den sista frågan nr 30 var formulerad "Jag har lätt att erkänna misstag". Alla frågorna skattades på en 7-gradig skala 1 var Instämmer helt och 7 var Instämmer inte alls. Cronbachs alfa var lågt och därför kunde frågorna ej slås ihop till något index utan rapporteras var för sig.

Tillvägagångssätt

Juridik och psykologstudenter tillfrågades av författaren på studenternas respektive institution vid rast om de ville delta i en enkätundersökning. Studenterna fick veta att datan skulle vara en del i en C- uppsats i psykologi och att syftet var att jämföra olika grupper i samhället för att undersöka ett fenomen. Information om frivillighet, anonymitet och konfidentialitet gavs. Enkäterna delades ut av författaren och studenterna besvarade enkäten på sina respektive institutioner under en och samma dag i sin cafeteria. Enkäterna lämnades direkt till mig efter det att de var ifyllda. Jag tog vidare kontakt med en ansvarig på en akutmottagning och fick under en längre rast tillåtelse att komma in och göra undersökningen. Alla deltagarna besvarade enkäten i sitt personalrum på akutmottagningen. Jag var närvarande och kunde besvara eventuella frågor. Enkäterna lämnades till mig personligen efter ifyllandet.

Socionomer kontaktades per brev. Chefen för en behandlingsenhet av missbruk kontaktade mig per telefon. Vi kom överens att han skulle ta upp en intresseanmälan för att delta i enkäten som underlag för en C-uppsats i psykologi under ett personalmöte. Efter att information givits till personalen kontaktade han mig och meddelade mig att det fanns ett intresse att delta i undersökningen. Enkäten lämnades och hämtades av mig på behandlingsenheten. De svarande behövde 6 dagar för att kunna besvara enkäten. En kriminalsektion i Sverige kontaktades per brev. Kriminalsektionen kontaktade mig sedan per telefon och gav sitt medgivande till att delta i undersökningen. Jag lämnade och hämtade de

ifyllda enkätsvaren personligen enligt överenskommelse med kriminalsektionen. Deltagarna som valde att fylla i enkäten hade 6 dagar på sig att besvara enkäten. Jag kunde inte delta vid ifyllandet av enkäten på behandlingsenheten och polismyndigheten. Även dessa deltagare fick information om frivillighet, anonymitet och att datan behandlas konfidentiellt så att enskilda svar ej skulle kunna utläsas. Alla deltagare hade även möjlighet att kontakta mig via e-mail eller telefon för frågor angående undersökningen

RESULTAT

Svar på vinjetter

En repeated design ANOVA, 2x2 faktoriell, genomfördes för att undersöka hur de svarande bedömde mannens beteende med fyra olika fall, där alkohol och initiativ var de faktorer som varierats i vinjetterna. Medelvärden och (standardavvikelser) var i fall 1 (Inget (initiativ/alkohol) 6,93 (SD=.326) fall 2 (initiativ/ alkohol) 6,94 (SD=.273) fall 3 (initiativ/ingen alkohol) 6,74 (SD=.814) och i fall 4 (inget initiativ/ingen alkohol) 6,83 (SD=.654). I analysen med alla 4 fallen fanns ingen signifikant huvudeffekt av initiativ $F(1,90) = 2.97, p = 0.09$. Överlag har mannens skuld bedömts som hög, det vill säga nära 7; det högsta skalsteget. I fallen 1 och 2 gav drygt 4 % ett lägre svar än 7, i fallen 3 och 4 gav 10 % ett lägre svar än 7. I fall 3 där offret ej förtärt alkohol men tagit initiativ har de svarande gjort en svag skillnad vid sin bedömning av mannens agerande. De gjorde bedömningen av mannens beteende som något mer acceptabelt i det fallet.

Det fanns en signifikant huvudeffekt av alkohol $F(1,90) = 4,37, p = 0,04$, så att mannens beteende bedömdes som gravare när kvinnan intagit alkohol det vill säga i Fall 1 och 2. Det fanns svag tendens till interaktion för alkohol *initiativ $F(1,90) = 2,68, p = 0,02$ eftersom det nyktra initiativet bedömdes som minst allvarligt. t-test av skillnaden mellan fall 1 och 2 gav dock ingen signifikans. Resultatet kan formuleras så att deltagarna generellt gör en strängare bedömning av mannens skuld vid kvinnans påverkan av alkohol, och tenderar att ge en mildare bedömning vid initiativ från kvinnan –såvida kvinnan inte intagit alkohol. Det fanns ingen effekt av kön hos de svarande, om kön lades till som gruppskillnad till variansanalysen mixed design.

Dock fanns en svag tendens till skillnad i bedömningen inom mansgruppen av fallen med initiativ, så att männen bedömde den man som förgripit sig mot kvinnan utan alkoholpåverkan men med initiativ ($M=6,93, SD=.64$) strängare än den som förgripit sig mot kvinnan med alkohol och initiativ ($M=6,73, SD=.25, t(29)=1,649, p=.110$). Inom kvinnogruppen låg dessa medelvärden på 6,78 (SD.10) respektive 6,73 (SD=.12). Analysen på gruppnivå genomfördes inte, då det gav ett stort antal celler i förhållande till antalet deltagare.

Det fanns en signifikant skillnad mellan grupper, $F(4,80)=5,79, p<.001$) och en tendens till skillnad mellan könen, $F(1,80)=3,91, p<.06$ när fall 3 och 4 slogs ihop. Post hoc test (Bonferroni) visade att gruppen juridikstuderande gav lägre skattning ($M=5,9$) än övriga grupper ($M=6,7$ och $6,9$) i fall 3 och 4. Gruppskillnad fanns mellan både kön respektive grupp i fall 3 och 4. Grupp 2 var de som gjorde en lägre skattning än de övriga grupperna. Juridikstudenterna bedömning av fall 3 och 4 var mildare i jämförelse med övriga gruppers skattningar. Plottar visade att gruppskillnader och interaktion kunde komma sig av skillnader mellan könen inom gruppen juridikstuderande, där mannens skattning låg på hög nivå, såsom vid övriga skattningar ($M=6,70, SD=.27$, medan kvinnornas skattningar låg lägre ($M=5,25, SD=2,02$). Kvinnorna i samma grupp tenderade att göra en mildare bedömning av mannens skuld i fallen där initiativ från kvinnan förekom. Skillnaderna inom gruppen juridikstuderande var inte signifikant vid uppföljningen av t-test. Den höga variansen inom undergruppen av kvinnor visar också att kvinnorna inte var eniga i sin bedömning. Variansen kan också komma sig av att antalet deltagare i grupperna var varierande.

Svar på stereotypa attityder till våldtäkt

Även på de stereotypa attityderna till våldtäkt gavs höga svar i den meningen att mannens skuld bedömdes som hög.

Först undersöktes könsskillnader i index via en 5*2 ANOVA, där de fem indexen låg som repeated measures. Huvudeffekter av både index, $F(4,280)=117,75, p<.01$, och kön $F(1,88)=4,30, p<.05$, var signifikanta. Kontraster visade att indexet provokation (Se tabell 1) låg signifikant lägre ($p<.01$) och var signifikant högre ($p<.01$) än övriga index. De kvinnliga deltagarnas skattningarna låg något högre än männens på samtliga index, vilket innebär att de ej instämde med indexets formulering, och signifikant högre ($M=6,5, SD=,48$ respektive $M=5,90, SD=1,43$) på index egen skuld, $t(88)=2,86, p<.01$). För att se om det förekom några effekter på beroendevariablerna av grupp tillhörighet genomfördes One way ANOVA och Post Hoc enligt Bonferronis procedur. Utöver att skillnader mellan index kvarstod likadana som vid analysen mot kön förelåg även en huvudeffekt av grupp. Post Hoc testen visade en signifikant skillnad mellan grupperna, Akutmottagningens svarande ($M=6,13, SD=,13$) var mindre accepterande än psykologstudenternas ($M=5,26, SD,13$), $p<.02$. Vid bearbetningen av indexen var för sig med grupperna som oberoende variabler framkom endast en gruppskillnad nämligen på indexet Vissa vill, $F(4,89)=2,84, p<.03$, där grupperna psykologer ($M=5,43, SD1,43$) respektive akutpersonal ($M=6,44, SD.89$) skilde sig åt, $p<.02$. Hypotes 2 kan bekräftas generella stereotyper föreligger allmänt men det påverkar inte hur man attribuerar mannens skuld. Trots att de svarande hade generella stereotyper om våldtäkt bedömde flertalet mannens skuld som hög. Stereotypen att kvinnor provocerat mannen till våldtäkt var den som allmänt förelåg hos de svarande.

Svar på motivation att kontrollera fördomsfullhet

Vid analys av frågorna om kontroll av fördomar framkom inga könsdifferenser. Gruppskillnad förelåg vid fråga 27 om ansvar och pliktmedvetenhet påverkar hur väl en människa fungerar i ett samhälle, $F(4,88)=4,73, p<.01$ samt vid fråga 29 om ärlighet och lojalitet, $F(4,89)=3,45, p<.02$. Post hoc test visade att skillnaden kunde förklaras av att juridikstuderande ($M=1,45, SD.96, p<.02$) svarat lägre än psykologistuderande, akutpersonal och socionomer på fråga 27 som var Ansvar och pliktmedvetenhet påverkar hur väl en människa fungerar i ett samhälle. Vilket innebär att de juridikstuderande gjort en lägre skattning och i större utsträckning än de övriga grupperna bedömde att det var viktig med ansvar och pliktmedvetenhet för människan för att fungera i ett samhälle. De juridikstuderande och psykologstudenterna ($M=1,06$ respektive $1,0, p<.02$) svarade lägre än akutpersonalen på fråga 29 om ärlighet och lojalitet.

Samband mellan attityder och motivation att kontrollera fördomsfullhet

Frågorna 27-30 som mätte individens behov att kontrollera sina fördomar korrelerades mot svaren på fallen 1-4 men visade ingen samvariation. Inte heller mellan dessa frågor och indexen för stereotypa attityder förelåg någon samvariation.

DISKUSSION

Syftet med studien var att studera generella attityder till våldtäkt för att kontrollera de svarandes benägenhet att använda den traditionella könsrollsstereotypen vid bedömningen av mannens skuld. Jag valde grupperna akutmottagningen, psykologsudenterna, juridikstudenter, socionomer och poliser därför att de borde vara välinformerade om fenomenet och därmed bedöma kvinnans skuld på ett mindre traditionellt stereotypt sätt. Deltagarna gjorde en bedömning av fyra vinjetter där faktorerna alkohol och initiativ varierats. De två faktorerna

valdes därför att de varit aktuella i den debatt som förekommit i frågan. Resultatet av studien var att de svarande överlag bedömde mannens skuld som hög. En tendens fanns att bedöma mannens skuld som mindre allvarlig i de fall där initiativ förekom. Tak-effekter uppnåddes vid mätningen av stereotypa attityder och det kan bero på att flera av grupperna som jag vände mig till har mer sakkunskap om våldtäkt på grund av sin profession. Det kan även bero på social desirability bias att försökspersonerna ville framställa sig som en goda försöksdeltagare hellre än att svara det de verkligen tror och känner och därför generellt svarat högt. Hypotes 1 kan bekräftas såtillvida att de flesta svarande gjorde likartade bedömningar över samtliga fyra fall, det vill säga oberoende av kvinnans tillstånd, medan de avvikelser som förelåg pekar på att mannens skuld bedöms lindrigare om kvinnan tagit någon form av initiativ, trots att dessa initiativ inte var formulerade som sexuella akter.

Resultatet av deltagarnas generella attityder till våldtäkt var att deltagarna tenderade att bedöma kvinnan mindre skyldig då alkohol förekommit och mannen mer skyldig. Även faktorn initiativ påverkade deltagarnas bedömning av mannens beteende. Tendensen var att deltagarna generellt ansåg att kvinnan var mer delaktig till våldtäkt i de fall där initiativ förekom. Kontraster visade att indexet provokation låg signifikant lägre än övriga index. På beroendevariabeln provokation hade de svarande trots kunskap generellt svarat betydligt lägre än på de övriga variablerna vilket tyder på att flera av deltagarna anser att kvinnor ibland själva provocerat mannen i något skede när våldtäkt ägt rum. Trots att man bedömt mannens skuld som hög, har deltagarna ändå haft en stereotyp på indexet provokation och försöksdeltagarna har ansett att kvinnan själv provocerat mannen till våldtäkt i några fall och ett antagande utifrån detta resultat är att kvinnor i vissa fall blir mer skyldiga än andra. Barthol (1999) menar att offer attribuering innehåller att offret på något sätt lett förövaren in i frestelse. "Nice girls don't get raped" är en stereotyp som förekommer. Vid detta perspektiv ligger fokuseringen på offrets tillgänglighet som förflyttar skulden till kvinnan. Denna traditionella stereotyp om provokation har ibland även förekommit när ämnet varit aktuellt i media.

Hypotes 2 kan bekräftas generella stereotyper föreligger allmänt men det påverkar inte hur man bedömer mannens skuld.

Bargh, (1998) menar att vi hellre bekräftar våra egna attityder än dementerar och förändrar dem även om de egna attityderna är felaktiga. Utan vår medvetenhet menar han att det är svårt att förändra attityder. Vad gäller provokation borde de valda grupperna rimligtvis inte ha gjort en lägre skattning än på de övriga variablerna. Det borde vara självklart att den som våldtar är ansvarig för sin handling och inte offret. Det blir en viss otydlighet när det gäller attribueringen av skuld om offret anses kunna provocera fram en våldtäkt. Denna stereotyp gör förövaren till ett offer som med hjälp av (oftast) en kvinnas kropp inte kan tänka medvetet längre. Katz (1960) anser att ego-försvars attityder är en funktion som skyddar individen ifrån att medvetande göra den totala sanningen om sig själv. Om attityden är förknippad med försvar är denna svårare att förändra enligt Katz, (1960) och individen kan känna att den egna attityden är hotad. Funktionen av ego-försvars attityder är att individen skyddar sig ifrån faror i den yttre verkligheten och den skyddar även individen ifrån att se sanningen om vilken individen egentligen är.

Poliser och socionomer har en stor erfarenhet av att komma i kontakt med våldtäktsoffer och förövare. Det kan finnas en risk att deltagarna i dessa grupper ser människor som ett fall och inte som en individ med en egen upplevelse. Verkligheten är inte alltid överensstämmande med det egna schemat av offer eller förövare vilket kan påverka hur man attribuerar skulden. Bargh (1999) menar att de stereotyper som vi har tenderar att aktiveras automatiskt. Han menar även att tendensen finns att individens stereotypa automatiska attityder kan producera liknande beteende och responser hos mottagaren. Det kan finnas generella värderingar som professionella grupper kan använda sig av när de gör en bedömning av olika individer, som kan vara nödvändiga, men de kan vara felaktiga. I Kooplaars och Lange (1997) undersökning

var resultatet att poliser med en mer traditionell könsrollstereotyp tenderade att lägga mer skuld på offret än de med en mindre traditionell stereotyp. De med den traditionella könsrollstereotypen visade mindre förståelse när det gällde våldsbrott mot kvinnor och kände mer sympati med mannen. I Stewart och Maddrens, (1997) undersökning av poliser ansågs det att berusade offer mer var skyldiga än offer som inte var berusade när det gällde våld och sexualbrott mot kvinnor. Även män som varit alkohol påverkade ansågs mer skyldiga än män som inte varit det. En slutsats är då att mannen om han varit påverkad kan använda detta som ursäkt vid en rättegång och detta är ofta ett av skälen till att männen/mannen i några fall som debatterats i media inte har blivit fällda för våldtäkt. Barhol(1999) anser att drog attribution argumenterar för att någon tillfälligt kan förlora kontrollen under vissa omständigheter som t ex vid drog eller alkoholanvändning. Men det förändrar inte i sak att mannen kan vara skyldig.

Det fanns också interaktion initiativ/kön i fall 3 fanns initiativ ifrån kvinnan som faktor i form av att hon skjutsats grannen till en bilverkstad, ingen alkohol förekom och i fall 4 tog kvinnan inget initiativ och hade inte intagit alkohol. Signifikanta gruppskillnader fanns i resultatet. Även här skulle man kunna dra slutsatsen att trots kunskap finns de traditionella könsrollsuppfattningarna hos både kvinnor och män kvar till viss del. 10 % av de manliga och kvinnliga deltagarna bedömde i fall 3 initiativ/ ingen alkohol och fall 4 inget initiativ och ingen alkohol att kvinnan ansågs ha tagit initiativ och attribuerade kvinnan mer delaktig till att våldtäkten ägt rum. Vrij & Kirby (2002) visar att män tenderar att uppfatta någons beteende i mer sexuella termer än kvinnor vilket kan bidra till missbedömningar av situationer. Könsrollsskillnader och kvinnofientliga attityder kan generellt vara en bidragande orsak till att hur man uppfattar kvinnor som röker och dricker och inte har ett roll konformt beteende. Stewart och Maddrens,(1997) forskning har belyst skillnader av attityder och attribution av kvinnans roll och de har funnit skillnader mellan könen. Ur ett psykologiskt perspektiv skulle det kunna innebära att kvinnor som i ett maktlöst tillstånd blir utsatt för våldtäkt och sedermera åläggs skulden, kan få mer svårigheter att bearbeta det inträffade. Stewart och Maddren menar också att ju mindre skuld som attribueras till offer desto större sannolikhet att ett åtal väcks.

Det är viktigt att människor har en tro på att ett rättssystem verkar för individen oberoende om man är man eller kvinna. Om rättssystemet inte praktiskt fungerar i realiteten skapar det kanske fientlighet och misstro mellan olika grupper i samhället. Om de stereotypa attityderna bibehålls hos professionella grupper minskar tron på att rättssystemet skyddar individen vid våldtäkt. I likhet med Koppelaar, Langes & Van de Velde(1997),undersökning var resultatet av studien att kvinnliga juridikstudenter attribuerade mer skuld till offret än de manliga. Även i denna studie var de manliga skattningar högre än de kvinnliga skattningar och kvinnorna tenderade att bedöma mannens beteende mildare än vad männen gjorde vilket automatiskt leder till att de kvinnliga juridikstuderande attribuerade mer skuld till kvinnan. Tendensen att anse att det är möjligt att kontrollera omständigheter och inte vilja identifiera sig med offret finns möjligen. Det kan även föreligga en viss konservatism och en stereotyp uppfattning om kvinno -mansroller. Denna grupp är för övrigt även väl bevandrad i rättsapparaten och rättsprocesser vilken kan ge en starkare känsla av makt och kontroll. En slutsats är att dessa kvinnor inte anser sig vara i riskzonen för att bli utsatta för våldtäkt. De kan anse sig ha en annan roll i fråga om våldtäkt. En konsekvens i en rättegång kan bli att de dömer andra kvinnor hårdare på grund att de själva anser sig kunna styra över det som sker och därmed attribuerar mannens skuld mildare i de fall där initiativ förekommit. Katz,(1960) menar också att attityder som diskriminerar kan vara påverkade av den ingrupp man tillhör och det bekräftar och förstärker den egna attityden.

Det kan också tilläggas att om offret är berusad/drogad befinner personen i ett större underläge till att välja om hon samtycker till sex eller kan göra motstånd vid våldtäkt Därför

borde det göras en likvärdig bedömning av hur skuldbördan attribueras oavsett offrets tillstånd. Av resultatet att döma är det inte ett faktum trots gruppernas specialkompetens. Grupperna som studien riktats till möter våldtäktsoffer i något skede antingen direkt efter att våldtäkt ägt rum eller i ett senare skede för att få hjälp att bearbeta det inträffade. Därför borde det vara intressant för grupperna att vara till hjälp för våldtäktsoffret utan att ha stereotypa uppfattningarna som kan förvärra snarare än underlätta för offret.

Validiteten och reabiliteten av mätningen av generella stereotypa attityder till våldtäkt kan anses som hög enligt tidigare mätningar med ARVS. Enbart kunskap verkar enligt resultatet inte tillräcklig för att förändra stereotypa attityder. Resultaten skulle kunna få ett annorlunda utfall i grupper med mindre specialkunskap. Bortfallet var förhållandevis stort i grupperna socionomer och poliser vilket naturligtvis påverkar resultatet. Grupperna socionomer och poliser hade längre tid på sig än de övriga grupperna att besvara enkäten. De var mindre påverkade av författaren och det kan innebära att deras svar kan vara mer genomtänkta. Det kan också ge mer tid till att svara det som anses allmänt vedertaget än de som hade kortare tid till att besvara enkäten. Det kan påverka reabiliteten att deltagarna besvarat enkäten under olika omständigheter. Grupperna psykologstudenter, juridikstudenter och akutmottagningen har varit mer påverkade av författaren till skillnad från socionomer och poliser där författaren ej var närvarande vid ifyllandet av enkäten. Det var fler kvinnor än män som deltog i studien och eventuellt har det påverkat resultatet. Ett antagande utifrån resultatet är att kvinnor generellt anser att fenomenet våldtäkt är en kränkning av könet och tenderar av den anledningen att gå i tak. Det kan även föreligga social desirability bias, deltagarna har möjligen försökt att framstå som goda försöksdeltagare hellre än att svara helt ärligt på enkäten och har velat presentera sig själva på ett mer fördelaktigt sätt. Deltagarna har tenderat att svara som man borde hellre än vad de egentligen tycker.

Fram till 2004 har vi haft en lag som tar hänsyn till grad av motstånd vid en rättegång vilket inte är enkelt att bedöma efteråt. Argument som att undvika att oskyldiga blir fällda finns. Men genom att se till hur många anmälningar som gjorts och hur många som fällt för våldtäkt verkar det inte vara hela sanningen. Om det är stereotypa attityder eller bristande bevisning går inte att utröna. Feministiska forskare Abott och Wallace (1998) har ofta kritiserat att våldtäktsoffer ofta hamnar på den anklagades plats i domstolen och själva får bära skulden för våldtäkten. Offret får fortfarande svara på irrelevanta frågor som inte har med brottet att göra som (t ex vilken klädsel hon hade) vilket inte förekommer när det gäller männen. Det finns även diskriminerande fördomar mot män som att män skulle ha en starkare och mer okontrollerad sexualdrift än kvinnor. Trots det visar forskning att 70 % av våldtäkter som sker är planerade. Våldtäkt begås av män i alla samhällsklasser och åldrar precis som övrigt våld mot kvinnor och Hedlund (1983) menar att merparten av de våldtäkter som sker är sk maktvåldtäkter

Patriarkatets maktstruktur bibehålls och både kvinnor och män är delaktiga till detta. Diskriminerande attityder kan vara en orsak att kvinnor och män inte är helt jämlika även om det har blivit bättre. Möjligen kan en lagändring göra någon skillnad på längre sikt eftersom att det tar tid att förändra attityder. Om frågan är politisk eller psykologisk är ovidkommande då skadan redan är skedd för de som blivit utsatta för våldtäkt. En slutsats av resultatet att initiativ och alkohol påverkar hur både kvinnor och män gör en något annorlunda bedömning av mannens beteende. Därför verkar det fortfarande finnas en generell stereotyp attityd som kvinna att förhålla sig till. Det verkar fortfarande vara mer viktigt för en kvinna än för en man att se över sitt beteende. Attityderna om att det uppfattas annorlunda när en kvinna tar initiativ eller dricker alkohol än när en man gör det är diskriminerande och begränsar kvinnors och flickors livsutrymme i det offentliga rummet. Det finns även en risk att utsatta grupper exempel missbrukande kvinnor och prostituerade, inte blir tagna på allvar om de blir utsatta för våldtäkt om de stereotypa könsrollsattityderna bibehålls i samhället.

Några ifrågasätter även varför en ensam kvinna befann sig exempelvis på en enslig gata men inte varför mannen befanns sig där. Det finns fortfarande outtalade regler för kvinnor att anpassa sig till i det offentliga rummet för att inte riskera något. Således verkar våldtäkt fortfarande vara kvinnans ansvar. Attityden att man får skylla sig själv om man exempelvis följt med någon hem eller varit berusad finns uttalad hos både kvinnor och män. Våldtäkt är inte enbart en fråga för kvinnor även om det för närvarande är fler kvinnor som driver de mjuka frågorna. Varför är det så? Eftersom att flertalet män eller pojkar inte är benägna att begå våldtäkt borde det inte vara något större problem att förändra attityderna till våldtäkt.

REFERENSER

- Abbot,P., & Wallace,C. (1997). *Introduction to Sociology, Feministiska perspektiv*. London: Routledge.
- Ainsworth,P.B. (2000). *Psychology and Crime , Myths and reality*. Harlow: Longman.
- Bargh,J.A. (1999). The cognitive monster: The case against the controllability of automatic stereotype effects, *Dual process theories in social psychology*. New York: The Guilford Press.
- Barthol,C. (1999). *Criminal Behaviour a psychosocial approach* 5:th ed. New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Chaiken,S & Trope,Y (1999). *Dual –process theories in social psychology*. New York:The Guilford Press.
- Cristiansson, S. Å. (1996). *Rättspsykologi, Den forensiska psykologin I Sverige*. Stockholm: Natur och kultur.
- Davis,R., Lurigo,A., & Skogan,W. (1997). *Victims of crime*, 2: nd ed. London: SAGE publications, Inc.
- Dunton, D.C., & Fazio, R.H. (1997). An individual difference measure of motivation to control prejudiced reactions. *Personality and psychology Bulletin* 23, 316-326.
- Fiske, S., & Taylor, S. (1991). *Social Cognition* 2: nd ed. New York: Mc Graw Hill.
- Hedlund, E. (1983). *Våldtäktskrisen*. Stockholm: Liber förlag.
- Katz,D. (1960). The functional approach to the study of attitudes,. *Public Opinon Quarterly*, Vol 24 (2) 163-204.
- Koppleaar,L., Lange,A., & Van De Velde, J .W. (1997). The influence of positive and negative victim credibility on assesment of rape victims; an experimental study of expectancy-confirmation bias. *International Rewiew of victomolgy*, Vol.5 pp 61-85.
- Nyman, A., Risberg., O. & Svensson, B. (2001). *Unga förövare, sexuella övergrepp och behandling*. Stockholm: Rädda barnen.
- Stewart,A., & K, Maddren. (1997). Police officers judgement of blame in family violence: The impact of gender and alcohol. *Sex Roles* Vol.37. Nos 11/12 UK.
- Ward,C. (1988). The attitude toward Rape victims scale. *Psychology of women Quartely*, 12 127-146.
- Vrij.A., & Kirby,E. (2002). Sex differences in interpreting male –female dyad interactions: Males´ predominance in perceiving sexual intent . *International Rewiew of victomology*, Vol.9 pp 289-297 UK.
- Bodström, T.(2004). Justiteminister Artikel Svenska Dagbladet , Sexbrottslagen är ett steg framåt. Juli 23,2004 . <http://www.regeringen.se/sb/d/1381/a/27859,jsessionid=at>.
- Bodström., T. (2004). Justitieminister Artikel Länstidningen, Östersund , All sexuell kränkning är våldtäkt Juli ,2004. <http://regeringen.se/sb/d/1381/a/257859,jsessionid=at>.
- BRÅ:s rapport. (2004) [http://www.bra.se/extra/statistics/extra_view_graph lang=se&category=type=1&y](http://www.bra.se/extra/statistics/extra_view_graph_lang=se&category=type=1&y).